

O „NOVÝCH FILOZOFOCH“ A „NOVÝCH PRAVÝCH“

JU. M. KAGRAMOV: Metamorfozy nihilizmu. (Metamorfózy nihilizmu.) Izdatelstvo političeskoj literatury, Moskva 1986, 160 s.

Po monografii I. M. Kutasovej *Antifilozofia „novej filozofie“* vychádza v Sovietskom zväze druhá pôvodná práca, venovaná kritickej analýze vplyvných prúdov, spätých s francúzskym neokonzervativizmom. Predchádzalo jej viacero štádií k danému problému vo *Voprosoch filozofii a Filozofskich naukach*, ale aj v *Literaturnoj gazete*. Obrat pozornosti marxistických kritikov k týmto filozoficko-ideologickým prúdom, ktoré dnes už nie sú len špecifikom francúzskeho ideologického života, iste nie je náhodný. Čo ho vyvolalo?

Na túto a ďalšie otázky odpovedá recenzovaná práca. Spoločným menovateľom, ktorý oprávňuje autora zahrnúť tieto dva v istých hraniciach polárne prúdy pod spoločný predmet skúmania, nie je len približne zhodný čas ich vystúpenia vo Francúzsku (druhá polovica sedemdesiatych rokov), ale aj podobné problémové pole, aj keď — ako zdôrazňuje autor — nazerané z rôznych uhlov. Oba si totiž dali za úlohu vytvoriť nový variant kultúry, pričom malo ísť o dva rozličné modely. Práve úsilie, v ktorého centre stojí hnutie proti súčasnej kultúre, alebo, čo je to isté, obhajobe „antikultúry“, pokladá autor za dostatočný dôvod chápať oba prúdy ako odrody nihilizmu. Pritom nihilizmus vysvetľuje ako reakciu proti tradícií humanizmu, spojenú s „prehodnotením“ počiatkov európskej civilizácie a namierenú tak proti buržoáznemu liberalizmu ako aj proti marxizmu-leninizmu (por. s. 3).

Práca má dve časti, špeciálne venované každému z uvedených filozoficko-ideologických prúdov. Pod alegorickými názvami jednotlivých podkapitol, dokresľujúcimi štýl myslenia

„nových filozofov“ a „nových pravých“, sa skrýva precízna marxisticko-leninská analýza ich sociálnych a ideových zdrojov, základných teoreticko-filozofických názorov ako aj ich ideologickej funkcie v súčasnej buržoáznej spoločnosti.

V úvode prvej časti autor v súvislosti s rozšírovaním označenia „noví filozofi“ (B. H. Lévy, A. Glucksmann, J. P. Dollé, J. M. Benoist a i.) poukazuje na ich demonštratívny obrat k filozofii ako reakciu na štrukturalistický odchod od nej. Kagramanov ihneď odhaľuje pravý zámer tohto obratu: jeho cieľom nebolo znovu vytvoriť filozofiu, ale rozložiť ju zvnútra (por. s. 12). Podľa autora všetky snahy „nových filozofov“ smerovali v prvom rade proti klasickej racionalistickej tradícií buržoáznej filozofie so všetkými jej pozitívnymi črtami, aby vyústili k odmietnutiu marxizmu ako priameho pokračovateľa tejto tradície.

V pozadí tohto kroku stojí deformovaná interpretácia poznania, založená na téze, že každé poznanie vedie k upevneniu moci a agresie. Autor, analyzujúc chápanie moci a poznania a ich vzťahu v „novej filozofii“, naznačuje slepé uličky a paradoxy, ku ktorým uvedená koncepcia vedie. V tomto kontexte sa pozastavuje aj pri otázke vzťahu jazyka a moci uvádzajúc, že „noví filozofi“ svojrázne využili zjednodušený model chápania jazyka v štrukturalizme, redukujúci hovoriaci subjekt na bábku jazykových štruktúr. Štruktúru jazyka prirovnávajú k štruktúre moci a jazyk považujú za úzko spojený s mocou. Ako ukazuje Kagramanov, tak poznanie ako aj jazyk sú pre „nových filozofov“ len rozličnými podobami a prejavmi

moci, ktorá je založená výlučne na prinútení. Upozorňuje, že takáto formulácia problému vedie k jedinej možnej reakcii — ako sa zbaviť moci, ako jej uniknúť.

Hľadanie možných východísk úzko súvisí s postojmi „nových filozofov“ k otázkam spoločenského pokroku a historického procesu, ktoré sú charakterizované príznačným iracionalizmom a pesimizmom (napr. u B. H. Lévyho), či hľadaním nádeje vo viere a akomsi „inom“ svete (u Lardreaua a Jambeta). Tieto postoje predurčujú aj predstavy „nových filozofov“ ku kultúrnej revolúcii. Kagramanov v tejto súvislosti upozorňuje na opozíciu kultúrnej a ideologickej revolúcie v ich koncepciách, stavajúcich proti sebe revolúciu ako prechod jedného sociálno-ekonomického systému do druhého a živelnej bezcieľnej alebo samoučelnej revolúty, ktorá nepripúšťa nijaké formy sociálnosti a kultúry. Pripomína aj náklonnosť „nových filozofov“ k ranému kresťanstvu, ktorá ich inšpiruje k akcentovaniu idey smrti ako jedinej cesty a možnosti dopátrať sa pravdy.

Iný spôsob riešenia, na ktorý autor poukazuje, predstavuje koncepcia „periférie“ (marge), vyzdvihnutá D. Grisonim. Treba zdôrazniť, že tento problém je v súvislosti s marxisticko-leninskou kritikou názorov „nových filozofov“ skúmaný po prvý raz. Kagramanov objasňuje, že v sociologickej rovine sa k „periférii“ vzťahuje všetko, čo nie je „zahrnuté“ do sociálneho systému (tzv. marginálne skupiny); v rovine kultúry sem patrí všetko, čo sa vymyká logike (podľa autora ide o také svojrázne podoby ako „logika“ „primitívneho myslenia“ u Lévi-Straussa alebo „logika“ nevedomého u Lacana), čo je neracionálne a antiracionálne [por. s. 45]. V opozícii k nej stojí „inštitúcia“ — to, čo reguluje a organizuje sociálny život. V

tomto kontexte je závažný záver autora, že spomínaná opozícia nie je len výsledkom teoretickej konštrukcie, ale že v rozličných formách ju možno nájsť po r. 1968 v tvorbe literárnej, filmovej a pod., obyčajne u tých, ktorí zakúsili vplyv „kontrakultúry“.

Ďalšia časť Kagramanovej analýzy je venovaná štrukturalisticky orientovaným predstaviteľom „novej filozofie“ (J. M. Benoist, Ph. Nemo). Autor označuje ich koncepcie za alternatívu a kritiku predchádzajúcich názorov, prejavujúcich dnes už príznaky úpadku a rozkladu. Za Benoistovým projektom „štrukturalnej revolúcie“ odhaľuje však autor prejav krízy individuálnosti, typickej pre súčasnú idealistickú filozofiu a tú istú likvidáciu človeka ako u klasikov štrukturalizmu. Zároveň demaskuje ideologickú funkciu Benoistovej „ultraštrukturalistickej“ pozície: štruktúra robí v princípe nemožnou existenciu nejakého centra resp. také centrum môže byť zvolené celkom ľubovoľne. Špecifickosť poznania v tomto projekte spočíva podľa mienky autora v likvidácii bariér medzi takými modusmi kultúry ako veda a umenie, vedecké a umelecké myslenie. Zároveň oprávnene zdôrazňuje spoločnú črtu, spájajúcu „nových filozofov“: nepriateľský pomer k marxizmu, hoci kritika marxizmu je vedená z opačných pólův. Kým časť „nových filozofov“ odmieta toto učenie ako najvyšší prejav „vedy o moci“ a racionalistickej tradície vôbec, predstavitelia štrukturalistickej orientácie kritizujú Marxa za „nedôslednú“ vedecnosť.

Kritické hodnotenie pôsobenia a názorov predstaviteľov tejto módnjej vlny uzatvára autor skúmaním zaujímavej a vo Francúzsku dnes široko diskutovanej problematiky: vzťahu k univerzitnej vede. Tento aspekt tak-

isto zostával doteraz mimo pozornosti marxistických kritikov. Autor, zamýšľajúc sa nad stanoviskami „nových filozofov“ k tejto otázke, poukazuje na ich nihilistický prístup ku klasickej pedagogike a k univerzite vôbec a odhaľuje ich snahy zrušiť filozofiu, resp. previesť ju do mimoinštitucionálnej roviny. Ich vyhrotenú anti-marxistickú a antikomunistickú orientáciu považuje za prostriedok priamej apologetiky kapitalizmu, čím je podľa jeho mienky zdôvodnená aj popularita „nových filozofov“ v istých kruhoch buržoáznej spoločnosti.

*

Charakterizujú hnutie „nových pravých“, autor upozorňuje nielen na časovo zhodný moment ich vystúpenia s „novými filozofmi“, ale aj na istú symetriu ich teoretických názorov, založených na odmietnutí všetkých progresívnych tradícií krajiny a ľavicových síl. Na druhej strane poukazuje na odlišnosti ich pozícií, vyplývajúce z toho, že kým východiskom „nových filozofov“ sa stali stanoviská gauchistov, „noví praví“ predstavujú ich priamu opozíciu. Autor približuje čitateľovi organizačnú štruktúru tohto hnutia: hlavnú organizáciu (GRECE — skupina pre skúmanie a štúdium európskej civilizácie), tlačový orgán (Ecole nouvelle, Element, Figaro-magazine), zloženie (pracovíci intelektuáli z rôznych oborov a vedných oblastí), vedúcich predstaviteľov (A. de Benoist, L. Pauwels).

Prvoradou úlohou „novej pravice“ je podľa autora snaha upevniť svoje pozície na poli kultúry. Pretože všetky progresívne tradície vyvodzuje z kresťanstva a za jeho vrchol považuje marxizmus, boj proti marxizmu — ako ukazuje autor — spája toto hnutie s úsilím vytvoriť dokresťanskú „matriku kultúry“, pre ktorú hľadá oporu

v indoeurópskej mytológii, ale aj v názoroch Nietzscheho, Gehlena, Spenglera, Dumezila.

Filozofická koncepcia „nových pravých“ sa podľa autora zakladá na nominalizme v tej podobe, v akej ju vyzdvihuje neopozitivismus t. j. v subjektivistickom variante (por. s. 106). Toto východisko ich vedie k presvedčeniu, že možno vytvoriť filozofiu, ktorá by bola akousi syntézou špeciálnych vied. Autor však upozorňuje na svojvoľné, jednostranné a skreslené narábanie s faktami.

Pokiaľ ide o názory „nových pravých“ na človeka, autor ukazuje, že proti štrukturalistickému modelu a humanistickému prístupu vyzdvihujú vlastnú koncepciu homo barbarus, vychádzajúcu z chápania kultúry ako „návratu k prírode“ a k biologickej prirodzenosti človeka. V tejto súvislosti upozorňuje na nebezpečné tendencie „nových pravých“ obnoviť teoretické práce v oblasti selekcie človeka, čo znamená vyvodiť prostredníctvom eugeniky „aristokratickú“ povahu vyvolených ľudí, spôsobilých ovládať iných. V oblasti poznania zasa odhaľuje ich zámer vzkriesiť iracionálne prostredníctvom racionálnych konštrukcií a na tejto báze podnieť prestavbu spoločenského vedomia.

Podľa oprávnenej mienky autora tieto koncepcie teda neprinášajú nič nové a ich skutočným cieľom je potvrdiť existujúci kapitalistický spôsob výroby a spoločenských vzťahov. Konštatuje, že aj keď teoretické pretenzie „nových pravých“ nemožno brať vážne, neznamená to, že nie sú nebezpečné pre demokratické sily. Ich ideologická funkcia spočíva podľa autora v tom, že sa môžu ukázať niečím užitočné a adekvátne štátnomopolistickej mašinérii. V tejto súvislosti je nezaodbornejším faktorom solidarita „nových pravých“ s fašizmom, prejavujúca sa v uznávaní spoločných

„ideálov“: kult sily, barbárskej jednoduchosti, vodcovstva, rasovej čistoty.

Prínos práce Ju. M. Kagramanova vidíme v tom, že dokresľuje obraz o mieste a pôsobení „nových filozofov“ a „nových pravých“ vo Francúzsku, pričom kriticky hodnotí aj tie momenty v ich koncepciách, ktorým nebola doteraz venovaná dostatočná pozor-

nosť v rámci marxisticko-leninskej kritiky. Publicistický štýl robí prácu zrozumiteľnou a prístupnou širšiemu okruhu čitateľov, zaujímajúcich sa o najnovšie procesy vo francúzskom filozofickom a ideologickom živote a poskytuje argumenty pre účinnú kritiku ich nemarxistických tendencií.

Dagmar Smreková